

SKYLDIG – IKKE SKYLDIG?

En tvivlende lægdommers dilemma

Af Michael Wolffhechel

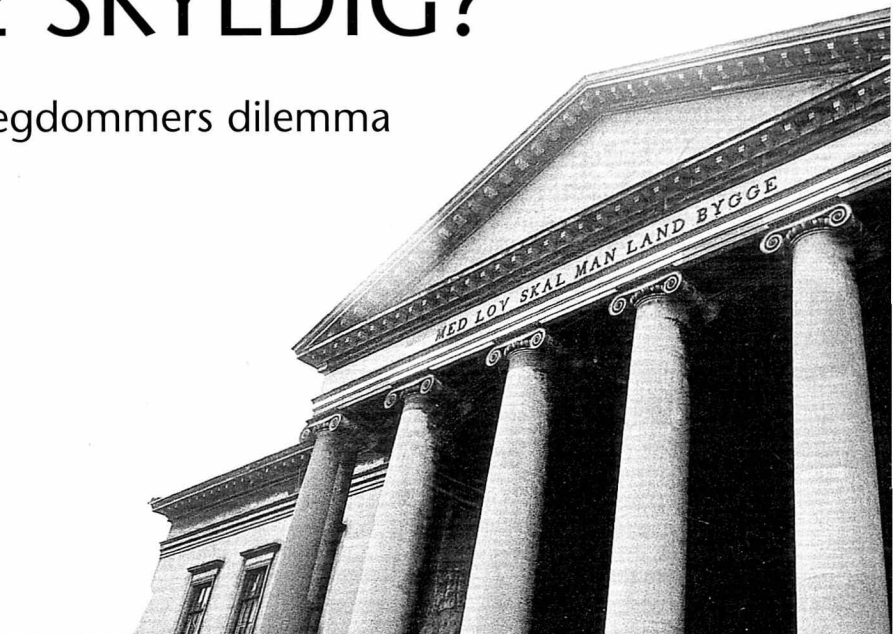

FOTO: GRAFISK HIMMEL

Det var med forventning og lidt nervøsitet, at jeg i 2004 skulle medvirke i min første sag som domsmand ved Københavns Byret. Motivationen for at søge hvervet som domsmand havde været tanker om glæden ved at være med til at sikre retfærdighedens fyldest. Hvilken fantastisk mulighed jeg nu fik, og jeg skulle nok sørge for indlevelse og seriøsitet i et godt samarbejde med mine dommerkolleger. Sagen, jeg skulle dømme i, omhandlede en 25-årig mand, der stod anklaget for en række forhold.

Tiltaltes version af et af forholdene var som følger: Han indrømmede tyveri af en pose slik i et supermarked. Han forklarede videre, at han efter at være trådt ud af supermarkedet var blevet prikket på skulderen af en mandlig butiksdetektiv, der havde bedt tiltalte følge med tilbage. Tiltalte var frivilligt fulgt med butiksdetektiven, men var blevet stadig mere irriteret over butiksdetektivens provokerende facon. Ifølge tiltalte havde butiksdetektiven således haft et hårdt greb i tiltaltes jakke og helt unødvendigt ”bull-dozet” ham gennem supermarkedet. Efter forgæves at have bedt detektiven tage det roligt, var tiltalte til sidst blevet så provokeret, at han rev sig løs af detektiven med intentionen at løbe væk. Det kom imidlertid til et håndgemæng, hvor tiltalte blev lagt ned af butiksdetektiven. Tiltalte benægtede at have slået først i dette håndgemæng og understregede i øvrigt, at hele situationen var forårsaget af butiksdetektivens voldsomme og unødvendige adfærd.

Ikke overraskende var butiksdetektivens opfattelse af begivenhederne helt anderledes. Efter hans opfattelse havde han haft et løst greb i tiltaltes jakke, og det var tiltalte, der ganske uprovokeret havde revet sig løs. Tiltalte havde dernæst slået ud efter butiksdetektiven, som kun ved en hurtig reaktion undgik et knytnæveslag fra tiltalte. Efter præsentationen af disse oplysninger trak den juridiske dommer, den anden domsmand og jeg os tilbage for at afgøre dette forhold. Den juridiske dommer fremlagde sin opfattelse af begivenhederne. Han mente ikke, at der kunne være tale om røveri, da et sådant vedrører brug af trusler eller vold for at komme i besiddelse af eller bringe tyvekoster i sikkerhed. Det mente han ikke, der kunne være tale om, da tiltalte jo var fulgt med ind i supermarkedet, og da der ikke var brugt trusler eller vold før optrinet i butikken. Da tiltalte tilstod tyveriforholdet, ræsonnerede dommeren sig frem til, at det spørgsmål, han mente, vi burde behandle, var, om tiltalte også var skyldig i overfald, eller om han var uskyldig som en følge enten af butiksdetektivens opførsel inden håndgemængt eller fordi tiltalte blot havde forsvaret sig mod detektivens "angreb" under håndgemængt. Dommeren skred herefter frem til at konkludere, at han nok mente, at tiltalte var skyldig efter straffelovens milde voldsparagraf (§ 244), idet dommeren lagde til grund, at tiltalte uprovokeret havde slået ud efter butiksdetektiven. Den anden domsmand erklærede sig enig heri, hvorefter jeg skulle tage stilling til spørgsmålet.

Under dommerens gennemgang af sagen havde jeg lyttet opmærksomt til hans ord, da jeg havde håbet at høre de magiske ord, der kunne løse mine kvaler. Jeg sad nemlig med det problem, at jeg syntes både tiltalte og butiksdetektiven lød ærlige, men at jeg trods alt nok mest hældte til den overbevisning, at tiltalte var skyldig. Ja, sagde jeg, det må jo blive et gæt, men jeg hælder nok også mest til den overbevisning, at tiltalte er skyldig i overfald. Ved disse ord var dommeren ved at falde ned af stolen. Nej, sagde han rystet, du må ikke gætte. Du skal finde, at det er bevist. Ellers må du frifinde! Jo,

svarede jeg, men jeg kan jo ikke være sikker. Begge lyder ærlige. Tiltalte siger, at han ikke ville slå nogen ned for en pose slik, og at situationen kun opstod på grund af butiksdetektivens opførsel. Det lyder rimeligt, og tiltalte lyder oprigtig. På den anden side var tiltalte påvirket af piller og alkohol under episoden, hvorfor jeg nok er mest tilbøjelig til at tro på butiksdetektivens forklaring. Han kunne til gengæld fremstå som lidt af en "bisse", hvorfor hans vidneerklæring heller ikke var uproblematisk. Da jeg jo ikke selv har bevidnet optrinet, kan jeg altså ikke være hundrede procent overbevist om min opfattelse. Men så vil jeg jo skulle frifinde, hver gang en person bedyrer sin uskyld, og jeg synes, han lyder oprigtig. Og det kan vel heller ikke være rigtigt, ræsonnerede jeg for dommeren? Naturligvis ikke, svarede dommeren, men det er jo det valg, man må træffe. Man må vurdere, hvem man tror mest på, og dernæst træffe sit oplyste valg på basis af de forhåndenværende oplysninger. Det er et dilemma, som alle dommere – juridiske dommere som lægdommere – kender til. Det forlanges ikke, at du skal kende sandheden, men du må lægge dét til grund, som du tror mest på. For mit eget vedkommende fremkommer det på baggrund af vidnernes erklæringer, tilgængelige beviser, vidnernes kropssprog mv. En helhedsvurdering.

Sådan gør vi vel alle, svarede jeg, men det løser jo ikke mit problem. Jeg stoler nok mest på butiksdetektiven, men hvor meget mere skal jeg stole på ham? 51 procent? 90 procent? 99 procent? Og hvad vil det i øvrigt sige? Jeg stoler lidt mere på butiksdetektiven, jeg stoler meget mere på butiksdetektiven, jeg stoler næsten fuldstændig på butiksdetektiven? Og hvordan afgøre den margin? Hvordan skal jeg kunne dømme et menneske, når vedkommende benægter, og jeg må erkende, at vedkommende faktisk kan fortælle sandheden? Problemet er blot, at så vil jeg jo aldrig kunne dømme nogen, med mindre tiltaltes benægtelse er af åbenlyst løgnagtig karakter. Og det er det, jeg er indkaldt til at gøre.

Dit problem er jo ikke nyt, forsøgte dommeren igen. Det kender alle nyudnævnte

dommere. For mit eget vedkommende dømmes jeg efter mit hjerte og min overbevisning. Som nyudnævnt dommer tænker man meget over det, men med tiden lærer man at forholde sig til hvervet. At lægge sagerne bag sig, og når jeg i dag træffer en dom, lukker jeg sagen bag mig med det. Jeg tager ikke sagerne "med hjem". For mig er sagen afgjort og overstået med dommen. Det er vel ikke helt korrekt, spurgte jeg, at sagen er retfærdigt overstået og afgjort. Det er vel blot fordi, du træffer det *valg*, at det forholder sig sådan. Reelt ville du først finde det endelige svar, hvis der f.eks. efterfølgende fremkom et fotografi, der med hundrede procents sikkerhed fastslog tiltaltes skyld eller uskyld. Spørgsmålet om skyld eller uskyld er med en dom hverken overstået eller afgjort på noget objektivt, endeligt sandfærdigt eller uomtvisteligt grundlag. Du vælger blot at *mene*, at sagen er endeligt sandfærdigt afgjort og overstået. Og det bliver du selvfølgelig nødt til! Du bliver nødt til at mene, at du traf den rette afgørelse. Ellers ville også du skulle frifinde hver gang for ikke at have samvittighedskvaler over dit arbejde.

Jeg erindrede for dommeren, at nyudnævnte domsmænd på et informationsmøde afholdt af byretten forinden påbegyndelsen af deres hverv orienteres om, at man som domsmand aldrig måtte gå hjem med fornemmelsen, at man ikke havde gjort det rette. Dette betyder vel – jeg mener, at byretten ligefrem brugte dette ord – at man (også) skal have hjertet med. Men hvis mit hjerte siger til mig, at der er tvivl, vil jeg så skulle frifinde hver gang? Jeg kan se, at det er de situationer, jeg vil se frem til, prøvede jeg. Hvad hvis jeg bliver nødt til at trække mig nu fra denne sag, spurgte jeg?

Det kan du ikke, svarede dommeren, hvis forbløffelse antog mere frustreret karakter, du skal dømme. Det er dit job! Det var vel også derfor, du tog hvervet som domsmand, irettesatte dommeren mig? Og uanset det er svært, er det altså sådan det system er, vi har valgt at benytte i Danmark. Vi har valgt at henlægge visse sager til nogle myndigheder, domstole, som går ind og træffer afgørelser på baggrund

af de tilgængelige oplysninger. Personligt er jeg overbevist om, at det er en god løsningsform. Og tilstedeværelsen af f.eks. dig som domsmand betyder, at befolkningen har adgang til og direkte indflydelse på processen. Det ønsker du vel ikke at ændre? Som medvirkende og kritisk indstillet domsmand har du jo her og nu mulighed for at lade din opfattelse indvirke på skyldsspørgsmål og strafudmåling. Er det da ikke bedre for dig at være med og have indflydelse i konkrete sager snarere end at stå udenfor? For mig er det da forfriskende med en domsmand, der er så engageret som du. Om end jeg ikke er enig i din kritiske stillingtagen til domssystemet.

Det hjælper mig jo heller ikke, svarede jeg. For det første gør min deltagelse som lægdommer hverken fra eller til med hensyn til tvivlsspørgsmålet. Mit problem er jo ikke anderledes end hverken dit som juridisk dommer eller andre lægdommeres. Og for det andet er spørgsmålet om at udmåle en lavere straf i tvivlsspørgsmål da ikke den rette løsning!? Er vedkommendes skyld ikke bevist, skal han frifindes, ikke idømmes en lavere straf.

Det er korrekt, men det bliver som nævnt en helhedsvurdering, svarede dommeren. Sådan er systemet. Det lyder snarere som om du vil reformere hele retssystemet, men så er det jo politik eller religion, du skal forfølge. I retten derimod arbejder vi ud fra saglige præmisser. Det er den juridiske virksomhed. Vi vurderer det fremlagte bevismateriale på basis af troværdighed. Dernæst træffer vi oplyste valg og afgørelser.

Tjah, sagde jeg, har du ikke selv givet udtryk for en vis tvivl i nærværende sag? Efter din gennemgang af fakta ræsonnerede du kun med forsigtighed, at vedkommende var skyldig. En sådan forsigtighed er du nødt til at anvende. Sagde du, at det var bevist, at vedkommende var skyldig, ville vi lægdommere jo sidde og spekulere på, om du havde set beviser, vi ikke havde set. I stedet for utvivlsomt at fastslå tiltaltes skyld præsenterer du derfor forsigtigt og åbenhjertigt dine tanker og overbevisning. I fællesskab fastlægger vi herefter det skete ud fra grundtanken, at når vi alle

er enige, så må det også være rigtigt. Og ellers taler vi om det fremlagte materiale, til i hvert fald to dommere når til enighed om, hvad der skal lægges til grund.

Med lidt andre ord forsøgte jeg hernæst at forklare dommeren, hvordan jeg følte mig fanget i et uløseligt dilemma. Retten instruerer mig om at følge min overbevisning, samt at jeg ikke må gå fra retten med følelsen, jeg ikke handlede ret. Det er problemfrit, hvis bevismaterialet er overvældende og spørgsmålet om skyld oplagt. Prøven står i tvivlsspørgsmålene, hvor modstridende vidneudsagn og beviser skal vurderes. Hvad gør jeg da som dommer? Hvis jeg i nærværende sag følger min overbevisning (at tiltalte nok er skyldig), forråder jeg min samvittighed, der erkender muligheden for tiltaltes uskyld. Hvis jeg derimod frifinder, følger jeg min samvittighed, men forråder min overbevisning (jeg tror jo mere på hans skyld). Hvad er værst? At lade tvivlen råde og tiltalte gå fri? Da ville jeg i alle tilfælde ære det op-højede retsstatlige princip, at tvivlen skal komme tiltalte til gode. På den anden side ville jeg vel forråde min overbevisning, ligesom jeg kunne konkludere, at mine meddommere indenfor få minutter og med sindsro dømte på det tilgængelige grundlag!

Jamen, du skal ikke blande samvittighed ind i det, replicerede dommeren. Du skal følge din overbevisning! Samvittighed er vel et barmhjertighedssynspunkt. Det kan også være på sin plads, men i skyldsspørgsmålet har barmhjertighed ikke noget at gøre. I skyldsspørgsmålet skal du lægge en sandhed til grund på baggrund af det fremførte. En eventuel barmhjertighed kan først være relevant i spørgsmålet om strafudmåling, f.eks. ved førstegangskriminalitet. Javist, svarede jeg, men min henvisning til samvittighed vedrører ikke et barmhjertighedssynspunkt. Er beviserne til stede, vil jeg dømme! Med samvittighed henviser jeg blot til den del af min overbevisning, der ikke finder tiltaltes skyld hævet over enhver tvivl. Den lille tvivl nærer min dårlige samvittighed, og vil nage mig, når jeg går herfra, hvis jeg dømmer tiltalte. Netop hvad alle domsmænd instrueres om, de ikke skal acceptere.

Dommeren, som i øvrigt gjorde et både kompetent og menneskeligt indtryk, forlod sig igen på systemet. Sådan har vi altså valgt at gøre, insisterede han. Landets dommere varetager det tredje ben, den dømmende magt, i retsstaten. Ligesom du valgte at gøre, da du meldte dig som domsmand. Så burde du ikke have meldt dig! Det kan man mene, svarede jeg, men nu er jeg her. I øvrigt løser heller ikke det synspunkt mit dilemma. Henvisninger til demokratiets udformning eller bureaukratiske indretninger fratager jo ikke mig mit personlige ansvar. Heller ikke selv om jeg står udenfor! Allerede i 1960'erne beviste Stanley Milgram, hvordan et bureaukratisk system kan fratage det enkelte individ sin ansvarsfølelse og fremme de værste uhyrligheder. Skal jeg underkue min samvittighed i systemets navn? Hvem der har læst om Milgrams eksperimenter ville ikke ønske, de var blandt den gruppe, der sagde fra tidligt? Denne sammenligning fandt dommeren tydeligvis skudt langt over målet. Han redegjorde dog ikke hvorfor, og en løsning var ikke nærmere.

Enhver, der har prøvet at dømme, vil genkende ovenstående beretning. I massevis af straffesager findes ingen objektive, endelige beviser, og skyldsspørgsmålet afgøres snarere efter overbevisning end samvittighed.

Jeg har efterfølgende fratrukket hvervet som domsmand. Dette lykkedes kun efter længere polemik, idet mine bevæggrunde ikke fandtes acceptable af den ansvarlige myndighed. Forbeholdt at jeg i votering efter votering ville være tvunget til at frifinde på grund af manglende bevis uanset mine meddommeres holdning, blev jeg dog sluttelig fritstillet.

I dag ærgrer kun en ting mig efter denne episode. At jeg endte med at give efter og dømme tiltalte sammen med mine meddommere. I dag står det fortsat ikke klart for mig, om jeg herved brød min pligt som domsmand til at dømme efter min overbevisning.

Michael Wolffhechel er stud.jur.